

The relationship between risk management and performance in the banking sector "Case study: Qarz al-Hasaneh Emdad Velayat Fund"

Alireza Abdi

Master's degree in private law, Arak Islamic Azad University
Email: mrostami917@gmail.com

Mehrangiz Rostami Pooya

Master's degree, transformation management, Islamic Azad University of Arak
Email: mrostami917@gmail.com

| Received: 05, Jan. 2024 | Accepted: 03, Mar. 2024 |

Imam Khomeini Relief Foundation
Empowerment and
Deprivation-elimination Journal
<https://pajooresh.emdad.ir>
Vol.1 | No.3
March 2024

Abstract

Financial institutions, as an agent for transferring capital from households to economic enterprises, are obliged to monitor the performance of productive enterprises on behalf of households. The responsibility of this supervision is shown in the commitment of these companies to households in various financial instruments such as currency, bonds, certificates of deposit, etc. Banks, as the most important institutions in the money and capital market, are responsible for their duties. One of these duties is risk management by monetary and financial institutions. Despite the use of new technologies, unfortunately, the allocation of credit to applicants for facilities is still based on the traditional method of taste and without The measurement is determined. Risk management is a process in which managers identify, measure, make decisions and monitor the types of risks for the company. All for-profit and non-profit organizations are facing some kind of risk. Everywhere for a choice, there are different options with different results along with the different effects of these decisions. Especially if at least one of the results has adverse effects, in this way, from small workshops to large industries, everyone is facing a kind of crisis. Amarisk has a more important meaning for financial institutions. The main processes of many financial institutions, such as insurance institutions and pension funds, are based on risk control. And of course, the province's aid fund is not an exception. This research deals with this issue with a descriptive-analytical method and the results of it are that the concept of risk management is so important that in many cases it causes direct legal interventions by the legislators to control such institutions. A clear example of that is the minimum amount of legal deposit. Banks are from the central bank and minimum capital adequacy is from the wing committee.

Keywords: credit risk, operational risk, measurement indicators, risk management.

نشریه علمی توانمندسازی و محرومیت‌زدایی

کمیته امداد امام خمینی (ره)

<https://pajooohesh.emdad.ir>

دوره ۱ | شماره ۳ | صص ۲۳-۴۸

زمستان ۱۴۰۲

ارتباط میان مدیریت ریسک و عملکرد در بخش بانکداری «مطالعه موردی: صندوق قرض الحسنه امداد ولایت»

علیرضا عبدی

مهرانگیز رستمی پویا

کارشناس ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی اراک.

mrostami917@gmail.com

کارشناس ارشد مدیریت تحول، دانشگاه آزاد اسلامی اراک.

mrostami917@gmail.com

| دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۵ | پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۳ |

چکیده: مؤسسات مالی به مثابه عاملی برای انتقال سرمایه از خانوارها به بنگاه‌های اقتصادی، موظف هستند به نمایندگی از خانوارها بر عملکرد بنگاه‌های تولیدی نظارت داشته باشند. مسئولیت این نظارت، در تعهد این بنگاه‌ها به خانوارها در انواع ابزارهای مالی و پولی مانند ارز، اوراق قرضه، گواهی سپرده و... نشان می‌دهد. بانک‌ها نیز به عنوان مهم‌ترین مؤسسات مطرح در بازار پول و سرمایه وظایفی را بر عهده دارند. یکی از این وظایف، مدیریت ریسک توسط مؤسسات پولی و مالی است. با وجود به کارگیری فن‌آوری‌های نوین متأسفانه تخصیص اعتبار به تقاضایان تسهیلات، گم‌گامی به روش سنتی سلیقه‌ای و بدون سنجش تعیین می‌شود. مدیریت ریسک فرآیندی است که در آن مدیران به شناسایی اندازه‌گیری، تصمیم‌گیری و نظارت بر انواع ریسک مطرح برای بنگاه می‌پردازند. تمام مؤسسات انتفاعی و غیرانتفاعی به نوعی باریسک روبه روهستند. در هر جا برای یک انتخاب، گزینه‌های گوناگون با نتایج گوناگون در کنار آثار متنوع این تصمیمات وجود دارد. به خصوص اگر دست کم یکی از نتایج اثرات نامطلوبی داشته باشد، به این ترتیب از کارگاه‌های کوچک تا صنایع بزرگ همه به نوعی با ریسک روبه روهستند. اماریسک برای بنگاه‌های مالی از مفهوم مهم‌تری برخوردار است. فرآیندهای اصلی بسیاری از بنگاه‌های مالی مانند مؤسسات بیمه و صندوق‌های بازنشستگی بر محور کنترل ریسک استوار است. و البته صندوق امداد ولایت نیز مستثنی نمی‌باشد. این تحقیق با روش توصیفی - تحلیلی به این موضوع پرداخته و نتایج حاصل از آن عبارتست از این که مفهوم مدیریت ریسک به قدری مهم است که در بسیاری از موارد باعث دخالت‌های مستقیم قانونی از سوی قانونگذاران برای کنترل این گونه مؤسسات می‌شود. نمونه بارز آن ابزار تعیین حداقل میزان سپرده قانونی بانک‌ها از سوی بانک مرکزی و حداقل کفایت سرمایه از سوی کمیته بال است.

واژه‌های کلیدی: ریسک اعتباری، ریسک عملیاتی، شاخص‌های اندازه‌گیری، مدیریت ریسک.

مقدمه

اهمیت ریسک منجر به افزایش اهمیت مدیریت ریسک برای بنگاه‌های مالی شده است. به علاوه، تجربه‌های تلخ بعضی کشورها مانند کشورهای آسیای جنوب شرقی یا حتی کشورهای غربی منجر به توجه بیشتر مدیران و قانون‌گذاران به این مقوله شده است. بی‌ثباتی سیاسی و اقتصادی در جهان مانند ظهور فن‌آوری اطلاعات یا ایجاد تغییرات سریع در محیط شرکت‌ها، ریسک بنگاه‌های مالی را دوچندان کرده است. این عوامل منجر به اهمیت یافتن بیشتر مدیریت ریسک و جلب محققان به این حیطه شده است. انجام دادن شایسته هر یک از وظایف مدیریت ریسک نیاز به ابزارهای قوی و علمی دارد. بانک‌ها با انواع مختلف ریسک رو به رو هستند که از میان آنها چهارنوع ریسک اعتباری، ریسک عملیاتی، ریسک بازار و ریسک نقدینگی بیشترین لطمه‌ها را بر بیکر بانک‌ها وارد می‌کند. با توجه به فعالیت اصلی و عملیاتی نهادهای پولی و اعتباری، ریسک اعتباری به دلیل محدودیت حجم عملیات و به ویژه حساسیت آن، مهم‌ترین ریسک به شمار می‌رود.

بیان مساله

بانک‌ها نهادهای مالی هستند که دارایی‌ها را از منابع گوناگون جمع‌آوری می‌کنند و آنها را در اختیار بخش‌هایی قرار می‌دهند که به نقدینگی نیاز دارند. از این رو بانک‌ها شریان حیاتی هر کشور محسوب می‌شوند. به موازات ورود بانک‌های خصوصی به بازارهای مالی، تقاضا برای انواع خدمات بانکی نیز افزایش چشمگیر یافته است. بانک‌ها برای ربودن گوی سبقت از یکدیگر در جهت افزایش سهم بازار و سودآوری به دنبال استفاده از انواع روش‌های بهبود عملکرد هستند. با توجه به توضیحات یادشده، پرواضح است تبیین عوامل مؤثر بر عملکرد سیستم بانکی، از جمله زمینه‌های مورد علاقه پژوهشگران دانشگاهی، مدیران سیستم بانکی، ناظران پولی و فعالان اقتصادی است. هدف از انجام هر فعالیتی در یک بانک دستیابی به بالاترین سطح کارایی و اثربخشی است که یکی از این راهکارها مدیریت ریسک بانک است. انجام مطالعات در مورد فعالیت‌های بانک با تاکید بر مدیریت ریسک را باید در آثار مرتون جستجو کرد که معتقد بود سیستم‌های مالی باید از دید

ارتباط میان مدیریت ریسک و عملکرد در بخش بانکداری ... | عبدی و رستمی پویا

عملیاتی دیده شود نه از دید نهادی زیرا در طی زمان فعالیت‌ها از ثبات بیشتری نسبت به نهادها برخوردارند. مدیریت ریسک در موقعیت‌های که تا حدودی ریسک آنها قابل اندازه‌گیری و پیشگیری باشند اجرا می‌شود. افزون بر اینکه مدیریت ریسک می‌تواند باعث کاهش زیان و افزایش سود شود، نقش اساسی آن در تبدیل وضعیت عدم اطمینان به وضعیت با اطمینان بیشتر، اهمیت خاصی دارد و با پدید آوردن وضعیت مطمئن‌تر برای مدیران، امکان اتخاذ تصمیم‌ها به وسیله آنها را تسهیل می‌کند. بحران‌های بانکی در نتیجه عدم مدیریت ریسک‌های مختلفی بانکی من جمله نقدینگی، اعتباری، عملیاتی، بازار و عدم کفایت سرمایه است. باید توجه داشت که این ریسک‌ها با هم در ارتباط هستند و بایستی همگی آنها را بصورت هماهنگ و یکپارچه بررسی شوند تا بتوان در جهت کنترل ریسک و افزایش سطح عملکرد بانک اقدام مناسبی را انجام داد. انعطاف موسسات مالی به منظور مواجهه موفقیت‌آمیز با چالش‌ها و تغییرات دنیای فردا یکی از ضروریات است. مدیریت حرفه‌ای ریسک‌ها، یکی از مهمترین حوزه‌هایی است که مستلزم انطباق موسسات مالی با شرایط جدید بوده تا بتواند پیچیدگی روز افزون ناشی از مقررات، مشتریان و فناوری را درک کرده و بتواند سبب بهبود عملکرد (کارایی و اثربخشی) گردد. یک موسسه بدون چنین تطبیقی به احتمال زیاد با شرایطی روبرو خواهد شد که امکان ادامه فعالیت و در نهایت، ادامه حیاتش مورد تهدید قرار خواهد گرفت. با توجه به اهمیت مدیریت ریسک و تاثیر بالقوه آن در عملکرد بانک و زیان‌های مهمی که به بانک و ذینفعان آن تحمیل می‌کند. این تحقیق سعی بر آن دارد که ارتباط مدیریت ریسک و عملکرد را در بخش بانکداری خصوصا در عملکرد صندوق امداد ولایت را بررسی نماید.

ضرورت اجرای پژوهش

تمامی مطالعات پیشین به بررسی انواع ریسک مانند ریسک اعتباری، ریسک نقدینگی، کفایت سرمایه پرداخته‌اند و هیچ پژوهشی در ایران نهادها و عوامل نظارت‌کننده، شیوه‌های ارزیابی و اجزا کنترل‌کننده ریسک در بانک را بررسی نکرده است. در بانک‌ها مدیریت ریسک زیر مجموعه‌ای از حاکمیت شرکتی است که در برگیرنده سطوح مختلفی مانند

کمیته ریسک که مسئول نظارت بر عملکرد مدیریت ریسک و مراقبت در رعایت قوانین و مقررات به منظور حفظ ثبات در عملیات بانکی است و واحدهای مدیریت ریسک می‌باشد. کارایی این عوامل می‌تواند ریسک‌هایی موجود را به بهترین نحو مدیریت و تبدیل به فرصت نماید. لذا با توجه به اهمیت ساز و کارهایی که در مدیریت ریسک و نظارت بر آن بیان شد و نقشی که این عوامل به واسطه مسئولیت‌شان بر عملکرد بانک می‌توانند داشته باشند و نبود مطالعه‌ای در این زمینه انجام چنین تحقیقی ضرورت می‌یابد. این تحقیق از آن جهت که مولفه‌های مدیریت ریسک در صندوق امداد ولایت رابرسی می‌کنند حائز اهمیت خواهد بود.

هدف اصلی پژوهش

بررسی مدیریت ریسک بر عملکرد در بخش بانکداری خصوصاً در عملکرد صندوق امداد ولایت است.

پرسش‌های پژوهش

پرسش اصلی پژوهش

جایگاه مدیریت ریسک بر عملکرد در بخش بانکداری خصوصاً در عملکرد صندوق امداد ولایت چیست؟

پرسش‌های فرعی تحقیق:

۱. میان وجود کمیته ریسک و عملکرد صندوق امداد ولایت چه ارتباطی وجود دارد؟
۲. میان وجود کارشناسان ریسک و عملکرد صندوق امداد ولایت چه ارتباطی وجود دارد؟
۳. میان وجود سیستم رتبه بندی اعتباری داخلی و عملکرد صندوق امداد ولایت چه ارتباطی وجود دارد؟
۴. میان پیچیدگی مدیریت ریسک و عملکرد صندوق امداد ولایت چه ارتباطی وجود دارد؟

ارتباط میان مدیریت ریسک و عملکرد در بخش بانکداری ... | عبدی و رستمی پویا

روش تحقیق

باتوجه به اینکه این تحقیق از نوع توصیفی تحلیلی و کاربردی و از نوع پیمایشی است. یعنی نگارنده در این تحقیق به دنبال چگونه بودن موضوع و اینکه می‌خواهد بداند این موضوع چگونه است؛ یعنی در این تحقیق وضع موجود را بررسی می‌نماید و به توصیف منظم و نظام‌دار وضعیت فعلی خواهد پرداخت. و ویژگی‌ها و صفات موضوع را مطالعه و در صورت لزوم ارتباط بین متغیرهای موضوع را بررسی خواهد نمود. این تحقیق جنبه کاربردی هم دارد زیرا از نتایج این تحقیق در تصمیم‌گیری‌ها و سیاستگذاری‌ها و همچنین در برنامه‌ریزی‌ها استفاده گسترده‌ای خواهد شد. این تصمیمات در بحث بانکداری بیشتر به کار خواهد آمد. این تحقیق از نوع پیمایشی نیز هست که در این نوع تحقیق به مطالعه وضعیت فعلی قوانین در زمینه‌هایی خاص می‌پردازیم. جمع‌آوری اطلاعات از طریق بررسی کتب، مقالات و پایان‌نامه‌ها، از طریق مراجعه به کتابخانه، مراکز پژوهشی و اینترنت انجام شده و سپس پردازش داده‌ها و اطلاعات گردآوری شده با استفاده‌ی بهینه، استدلالی و عقلی برای ارائه‌ی مطالب و نتایج پژوهش مرتبط مورد توجه قرار گرفته است. فهرست جامع منابع مذکور در قسمت فهرست منابع در آخر پژوهش آمده است.

مبانی نظری

ریسک بانکی

با توجه به فرصت‌های جدیدی که در حوزه بانکداری مطرح می‌شود، فعالیت‌های نوین بانکداری، ریسک‌هایی را نیز به همراه دارد، لذا مدیریت ریسک از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد و این بسیار مهم است که ریسک‌ها کشف شده و بطور مطلوبی مدیریت شوند. هدف از مدیریت ریسک، پیشینه کردن اثرات، فرصت‌ها و کمینه کردن اثرات تهدیدها در فرآیندها و مراحل کار است. یکی از ابزارهای کارآمد در مدیریت ریسک سیستم‌های اطلاعاتی می‌باشد که برای آنالیز وضعیت ریسک‌ها و پیش‌بینی اقدامات واکنشی مورد استفاده قرار می‌گیرند، لیکن استفاده از یک سیستم دانش‌محور با استفاده از اطلاعات مربوط به موضوعات مشابه و مطالعات انجام شده توسط متخصصین ریسک در

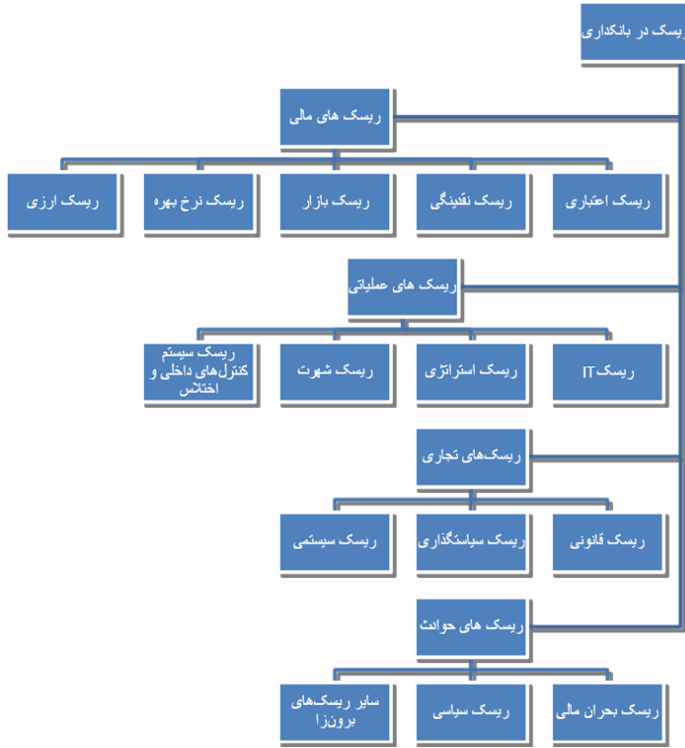

موارد مشابه و بانک‌های اطلاعاتی در دسترس می‌تواند از طریق کاهش دوباره کاری‌ها به صرفه‌جویی در زمان و هزینه کمک کرده و قدرت تصمیم‌گیری را در مدیران افزایش داده و نهایتاً به ایجاد مزیت رقابتی در سازمان کمک نماید. ریسک نقدینگی نیز، یکی از متداول‌ترین ریسک‌هایی است که بانک‌ها با آن روبرو هستند و مدیریت صحیح نقدینگی به منظور جلوگیری از هدر رفتن فرصت‌های سرمایه‌گذاری، استفاده از مقادیر نقدینگی مازاد برای سرمایه‌گذاری و اعطای تسهیلات جدید به منظور کسب بازدهی بیشتر، آمادگی برای رویارویی با شرایط بحرانی و کسری منابع نقد، ضروری است. مدیریت دارایی-بدهی تلاشی برای تطابق دارایی‌ها و بدهی‌ها در خصوص سررسیدها و حساسیت آن‌ها نسبت به نرخ بهره است و اساساً ریسک‌های نقدینگی و نرخ بهره از چنین عدم تطابق‌هایی سرچشمه می‌گیرد (مهپاترا و چاکرابورتی، ۲۰۰۹).

ریسک زیان بالقوه‌ای است که یا به طور مستقیم از زیان‌های درآمد و سرمایه حاصل می‌شود و یا به طور غیرمستقیم از محدودیت‌هایی به وجود می‌آید که توانایی بانک را برای دستیابی به اهداف تجاری و مالی خود کاهش می‌دهد. این محدودیت‌ها با کاهش توانایی بانک در اداره امور تجاری یا دست نیافتن به منافع حاصل از موقعیت‌های مختلف ریسک را به بانک تحمیل می‌کند. نحوه ارزیابی ریسک‌ها می‌تواند از یک سطح ساده تا یک تجزیه و تحلیل آماری پیچیده که تخمین‌های کمی احتمال وقوع ریسک و مبلغ زیان احتمالی را محاسبه می‌کند، تغییر کند. بدون توجه به پیچیدگی محاسبات، بانک‌ها اغلب بین دو گروه زیان‌های قابل پیش‌بینی و غیرقابل پیش‌بینی ارزیابی می‌شوند: زیان‌های قابل پیش‌بینی (شامل نرخ مورد انتظار ورشکستگی در پرتفوی کارت‌های اعتباری و زیان‌های غیرقابل پیش‌بینی مانند زیان‌های ناشی از بحران مالی آسیا است. بانک‌ها برای رویارویی با زیان‌های غیرقابل پیش‌بینی به سرمایه اتکا دارند. ریسک‌های عملیاتی ممکن است منجر به ریسک‌های اعتباری و بازار شوند.)، ریسک تجاری، و ریسک وقایع اشاره می‌کند.

ارتباط میان مدیریت ریسک و عملکرد در بخش بانکداری ... | عبدی و رستمی پویا
نمودار شماره ۱. تحلیل ریسک بانکداری (گرونینگ و براتانویک، ۲۰۰۰)

ریسک های مالی، ریسک هایی هستند که به شدت به یکدیگر وابسته بوده و در مجموع ریسک کلی بانک را افزایش می دهند و به دو دسته ریسک خاص و بازار (ریسک مربوط به زیان های محتمل بر دارایی های بانک بر اساس تغییرات و نوسانات عوامل بازار (مانند نرخ ارز، نرخ بهره، قیمت سهام و...) تقسیم می شوند. ریسک خاص شامل ریسک های نقدینگی، اعتباری و ریسک ساختار سرمایه (عموماً ابعاد مختلف ریسک در شرکت های مالی به طور مستقیم یا غیرمستقیم تحت تاثیر هزینه سرمایه و میزان سرمایه است. سرمایه یکی از عوامل کلیدی در تعیین میزان امنیت بانک ها و موسسات مالی و اعتباری است. سرمایه کافی در شرکت های مالی به عنوان یک ابزار امنیتی برای سایر ابعاد ریسک در طول دوره فعالیت تجاری بانک ها و موسسات است. سرمایه نقاط ضعف محتمل در سایر ابعاد مالی شرکت را جذب می کند. لذا، سرمایه مبنایی برای حفظ تامین کنندگان منابع مالی شرکت به حساب می آید.) و ریسک بازار شامل ریسک های نوسان نرخ بهره، ارزی و

قیمت است (جول، ۱۹۹۹). تعاریف مختلف زیر از ریسک نقدینگی قابل بیان هستند:

ریسک نقدینگی عدم توانایی بانک در تامین وجوه برای اعطای تسهیلات یا پرداخت به موقع دیون خود نظیر سپرده‌ها است (ترایپ، ۱۹۹۹). این ریسک عمدتاً از ساختار دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌ها ناشی می‌شود و منشأ اصلی آن، عدم تطابق زمانی بین جریان‌های ورودی و خروجی به بانک است؛ از این رو ریسک نقدینگی را می‌توان به دو دسته ریسک نقدینگی دارایی‌ها و منابع تقسیم نمود (کرومی و مارک، ۲۰۰۰). ریسک نقدینگی دارایی‌ها به عدم توانایی بانک در فروش دارایی‌های خود جهت برآوردن نیازهای نقدی غیرمنتظره اشاره دارد. ریسک نقدینگی منابع نیز به عدم جذب منابع توسط بانک به طریق عادی (مانند جذب سپرده‌ها و یا استفاده از تسهیلات و خطوط اعتباری بانک‌ها) باز می‌گردد (اسدی پور، ۱۳۸۴). نقدینگی، در دسترس بودن وجه نقد یا معادل‌های وجه نقد است. پس می‌توان گفت ریسک نقدینگی عبارت است از ریسک عدم آمادگی بانک برای تامین تسهیلات اعطایی یا پرداخت به موقع دیون بانک (بنکرز، ۲۰۰۵). از نگاهی دیگر، نقدینگی خاصیتی از دارایی‌ها است که به زمان و هزینه تبدیل آن‌ها به پول بستگی دارد. به عبارتی، هزینه مبادله یک دارایی با پول، معیاری برای سنجش نقدینگی آن دارایی است (فرجی، ۱۳۸۲). یک بانک، زمانی نقدینگی کافی دارد که بتواند وجوه کافی را هم از طریق افزایش بدهی‌ها و هم از طریق تبدیل دارایی‌های نقد به وجوه نقد، به سرعت و با یک هزینه قابل قبول بدست آورد (فالكونر، ۲۰۰۱). ریسک نقدینگی به وجوه غیرمتمرکز یک بانک نیز مربوط است که عبارتست از حساب‌های جاری، حساب‌های پس‌انداز و سپرده‌های مدت‌دار کوچک. این حساب‌ها در برابر تفاوت میان نرخ بهره بانکی و نرخ بهره بازار، غیرحساس هستند (بهرامی و عقیلی کرمانی، ۱۳۸۱).

بازده دارایی‌ها: میزان نسبت استفاده از دارایی‌ها در ایجاد سود است. برای اندازه‌گیری بازده دارایی‌ها از نسبت زیر استفاده می‌شود:

$$ROA = \frac{\text{سود خالص}}{\text{مجموع داراییها}}$$

ارتباط میان مدیریت ریسک و عملکرد در بخش بانکداری ... | عبدی و رستمی پویا

کیوتوبین: معیاری برای اندازه‌گیری عملکرد شرکت است که تلفیقی از اطلاعات حسابداری و ارزش بازار است. برای محاسبه نسبت کیوتوبین از رابطه زیر استفاده می‌شود:

ارزش بازار

$$Q = \frac{\text{ارزش جایگزینی یا ارزش دفتری داراییهای شرکت}}{\text{ارزش بازار}}$$

کمیته ریسک: کمیته‌ای است تخصصی، که از سوی هیات مدیره بانک به منظور یاری رساندن به آن‌ها در امر نظارت در مدیریت موثر ریسک‌هایی که بانک در معرض آن‌ها قرار دارد تشکیل می‌شود. برای اندازه‌گیری آن از متغیر ساختگی استفاده می‌شود اگر بانک دارای کمیته ریسک باشد مقدار ۱ و در غیر این صورت ارزش ۰ خواهد گرفت.

کارشناس ریسک: فردی که در واحد مدیریت ریسک بر روند ارزیابی ریسک نظارت و به مدیران رده بالا گزارش می‌دهد. برای محاسبه این عامل از متغیر ساختگی استفاده می‌شود در صورتی که بانک دارای کارشناس ریسک باشد مقدار ۱ خواهد گرفت در غیر این صورت ارزش ۰ می‌گیرد. حضور عضوی از هیات مدیره در کمیته ریسک: حضور عضوی از هیات مدیره در کمیته ریسک اشاره به گزارش مستقیم به هیات مدیره دارد. برای محاسبه این متغیر نیز از مقدار مجازی استفاده می‌کنیم و اگر عضوی از هیات مدیره در کمیته ریسک مسئولیتی بر عهده داشته باشد ارزش ۱ می‌گیرد در غیر این صورت مقدار ۰ خواهد گرفت. سیستم رتبه‌بندی اعتباری داخلی: سیستمی که برای اعتبارسنجی مشتریان متقاضی دریافت‌کننده تسهیلات استفاده می‌شود و مشتریان را براساس شاخص‌های مختلفی از جمله وضعیت مالی به دو گروه خوش حساب و بدحساب طبقه‌بندی می‌کند. برای اندازه‌گیری از متغیر از مقدار ۰ و ۱ استفاده می‌شود و اگر بان دارای سیستم رتبه‌بندی داخلی باشد مقدار ۱ و در غیر این صورت مقدار ۰ می‌گیرد.

پیچیدگی مدیریت ریسک: عاملی که میزان استفاده بانک در عوامل مدیریت ریسک که بیشتر بیان شده را نشان می‌دهد. برای اندازه‌گیری پیچیدگی مدیریت ریسک از متغیر ساختگی ۰ و ۱ استفاده می‌شود و ارزش ۱ خواهد گرفت اگر یک بانک نمره بیشتر از مقدار ۴ را از حاصل جمع دیگر متغیرها بدست آورد در غیر این صورت ارزش ۰ خواهد گرفت.

اندازه هیات مدیره: میزان بهینه اعضای هیات مدیره را نشان می‌دهد. برای محاسبه اندازه هیات مدیره از تعداد اعضای هیات مدیره استفاده می‌شود.

استقلال هیات مدیره: اشاره به اعضای هیات مدیره که وظیفه اجرایی ندارند. برای اندازه‌گیری استقلال هیات مدیره از نسبت مدیران غیر موظف هیات مدیره به کل اعضا هیات مدیره استفاده می‌شود:

$$BID = \frac{\text{تعداد اعضا غیر موظف}}{\text{مجموع اعضا هیات مدیره}}$$

اندازه شرکت: ارزش شرکت عبارت است از ارزش کل ریالی همه سهام منتشرشده یک شرکت در بازار بورس، برای محاسبه اندازه از رابطه زیر استفاده می‌کنیم:

$$SIZE_i = LOG \sum N_i \times P_i$$

نسبت اهرم شرکت: ترکیبی از بدهی و حقوق صاحبان سهام است که نشان‌دهنده تامین مالی شرکت‌ها است. برای محاسبه این متغیر از نسبت زیر استفاده می‌گردد:

$$LEV = \frac{\text{مجموع بدهی‌ها}}{\text{مجموع دارایی‌ها}}$$

مدیریت ریسک:

بانکها معمولاً خطرپذیر بوده و در کنار آن به جبران ریسک‌های حاصله می‌پردازند. تعیین، اندازه‌گیری، مشاهده و کنترل ریسک‌ها فرآیند مدیریت ریسک را تشکیل می‌دهد، فرآیندی که برای کسب اطمینان از نکات زیر دنبال می‌شود:

ریسک‌ها شناسایی شده‌اند،

ریسک‌ها در محدوده اعلام شده از سوی هیات مدیره قرار دارند،

تصمیم‌های ریسک‌پذیری با اهداف استراتژیک تجاری همخوانی دارند،

تصمیم‌های ریسک‌پذیری، روشن و صریح هستند،

نرخ مورد انتظار قابلیت جبران ریسک‌های پذیرفته شده را دارد،

تخصیص سرمایه با ریسک‌های تحمیلی همخوانی دارد،

عملکرد با ظرفیت ریسک‌ها همسو است،

ارتباط میان مدیریت ریسک و عملکرد در بخش بانکداری ... | عبدی و رستمی پویا

مدیریت ریسک در برگیرنده آن قسمت از فعالیت‌های بانک است که مجموعه ریسک‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. ساختار سازمانی که از طریق آن، فعالیت‌های مدیریت ریسک اداره می‌شوند، بستگی به فرهنگ سازمانی اندازه و پیچیدگی فعالیت‌های تجاری و نوع ریسک پذیرفته شده دارد. از این رو کاربرد تکنیک مدیریت ریسک از بانکی به بانک دیگر متفاوت است. هدف مدیریت ریسک، حذف ریسک‌ها از فعالیت بانک نیست. بسیاری از ریسک‌ها مانند ریسک اعتباری جزء لاینفک فعالیت‌های تجاری بانک هستند. به این دلیل هدف اصلی مدیریت ریسک، ایجاد تعادل بهینه میان ریسک و بازدهی است. این تعادل یا از طریق به حداکثر رساندن بازده برای یک سطح ریسک تعیین شده یا از طریق به حداقل رساندن ریسک مورد نیاز برای یک سطح مطلوب از بازده حاصل می‌شود.

هدف مدیریت ریسک افزایش اعتبار سهامداران است. لذا اهداف مؤسسه را برای گروه‌گذاران که شامل مشتریان، مدیریت، کارکنان، هیأت مدیره و سهامداران، مؤسسات رتبه بندی، سرمایه‌گذاران، بستانکاران و هم‌تایان هستند، اعلام می‌کند. مدیریت ریسک عبارتست از کلیه فرآیندهای مرتبط با شناسایی، تحلیل و پاسخگویی به هرگونه عدم اطمینان که شامل حداکثرسازی نتایج رخدادهای مطلوب و به حداقل رساندن نتایج نامطلوب می‌باشد. در شکل زیر فرآیند مدیریت ریسک بر مبنای استاندارد مدیریت پروژه PMBOK آورده شده است.

اندرسون مدیریت ریسک را اینگونه تعریف کرده است: مدیریت ریسک می‌تواند به‌عنوان یک فرآیند که حذف، کاهش و کنترل ریسک‌های موجود در محیط پروژه را پیگیری می‌کند، تعریف شود. هدف مدیریت ریسک، حداکثر کردن پتانسیل موفقیت و کمینه کردن احتمال خسارت آتی می‌باشد. ریسکی که گیج‌کننده و حیرت‌آور شود می‌تواند اثر منفی بر روی هزینه، زمان، کیفیت و عملکرد سیستم داشته باشد. امروزه افزایش هزینه و پیچیدگی‌های موجود در پروژه‌ها از یک سو، و افزایش عدم قطعیت ریسک‌های موجود در محیط‌های تجاری از سوی دیگر باعث شده است که مدیران پروژه به منظور کاهش خطرپذیری و انحراف پروژه از اهداف تعیین شده، استفاده از مدیریت ریسک را در برنامه‌ریزی و کنترل پروژه‌ها سرلوحه فعالیت‌های خود قرار دهند. از طرفی

عدم اطمینان در موضوعات و مسائل مختلف، سازمان‌ها را با چالش‌های متعددی مواجه ساخته است. همچنین بروز خطا در تصمیم‌گیری، زیان‌های جبران‌ناپذیری را به بار می‌آورد. لذا روش‌های قدیمی و غیرعلمی جوابگوی نیاز سازمان‌ها نمی‌باشد. مدیریت ریسک رویکردی نوین در راستای ارتقای اثر بخشی سازمانها بوده که با توجه به ماهیت نامطمئن پروژه‌ها و لزوم صرف بهینه منابع پروژه‌ها از اهمیت انکارناپذیری برخوردار است. ریسک عاملی اجتناب‌ناپذیر در کار بوده و همیشه در اطراف ما قرار دارد، به همین جهت مدیریت ریسک در مرحله شناخت و طراحی موضوعات مختلف و به عبارتی قبل از رخداد ریسک می‌تواند بازده بالایی را بوجود آورد. و اگر مدیریت ریسک نادیده گرفته شود و ویا بطور صحیح مدیریت نشود، کنترل از دست خواهد رفت و اسباب شکست در کار و یا افزایش مدت زمان و هزینه را بدنبال خواهد داشت. گسترش روز افزون سیستم‌های اطلاعاتی بر کسی پوشیده نیست و این سیستم‌ها در سطوح مختلف می‌توانند کارگشا باشند. در سطح بالای سیستم‌های اطلاعاتی سیستم‌های خبره قرار دارند که بکارگیری آنها در فرآیندها به مثابه داشتن چندین مشاور خبره و زبردست می‌باشد. در این موضوع نیز یک سیستم خبره به خوبی می‌تواند در کلیه مراحل مدیریت ریسک که نیاز به کار خبرگی دارد تضمین‌کننده صحت و دقت فرآیند باشد. در جدول شماره ۱، انواع ریسک در نظام بانکی و روش‌های مدیریت آن ارائه شده است.

جدول ۱. انواع مختلف ریسک در نظام بانکی و روش مدیریت آن (محرابی، ۱۳۸۹)

انواع ریسک	روش‌های مدیریت
ریسک اعتباری	ایجاد ساختار مناسب وام دهی و احتیاط‌های لازم برای حفاظت از منافع وام‌دهندگان، استفاده از مشتقه‌های اعتباری با قرارداد تسهیلات، بازنگری دوره‌ای دارایی‌های بانک، مدیریت ترکیب تسهیلات به علت اتفاقاتی که در بازار رخ می‌دهد یا گرفتن وثایق اضافی.
ریسک بازار	ارزیابی، آزمایش و تایید ریسک‌های اعلام شده بازار شامل ریسک نرخ بهره، ریسک نرخ ارز، ریسک تعدیلات و ریسک جاری.

ارتباط میان مدیریت ریسک و عملکرد در بخش بانکداری ... | عبدی و رستمی پویا

<p>پوشش زیان‌های ناشی از قصور وعدم کارایی نیروی انسانی، شکست تدابیر امنیتی، کنترل‌ها و فناوری، زیان‌های ناشی از عدم آگاهی و یا عدم صحت اطلاعات، ارتباطات، ریسک اجرایی قراردادها و آیین‌نامه‌ها و ریسک اعتماد و اعتبار باتمرکز کنترل در عملیات متقابل. این کنترل به این منظور است که هیچ‌کس را بر اطلاعات وارد نشود و از سوی دیگر از دسترسی اشخاص سوء استفاده‌کننده ممانعت نماید.</p>	<p>ریسک عملیاتی</p>
<p>برآورد نیازهای نقدبانک در آینده. این برآوردها می‌تواند بر مبنای سه روش زیر انجام گیرد: برآورد بر مبنای منابع و مصارف و جوه نقد، برآورد بر مبنای ساختار دارایی‌ها و بدهی‌ها و سرعت تبدیل آنها به جوه نقد، و برآورد بر مبنای شاخص‌های نقدینگی.</p>	<p>ریسک نقدینگی</p>

روش‌های شناسایی ریسک: برخی از مهم‌ترین روش‌های شناسایی ریسک عبارتند از:

- تحلیل سوابق تاریخی و گزارشات
- پرسشنامه‌های ساختاریافته
- طوفان ذهنی
- فهرست‌های ساختار یافته
- تکنیک دلفی
- روند نماها
- قضاوت بر اساس معلومات و تجربیات
- تحلیل سناریوها
- تحلیل نقاط ضعف، قوت، فرصت‌ها و تهدیدها

ارزیابی کیفی ریسک: در این قدم ارزیابی دقیقی در مورد تواتر وقوع و نتایج هر یک

از آنها انجام می‌پذیرد، سپس ریسک‌های مختلف رتبه‌بندی می‌شوند و بدین وسیله امکان مقایسه ریسک‌ها با یکدیگر فراهم می‌شود. به منظور ارزیابی ریسک‌ها از دو معیار «احتمال وقوع» و «میزان تاثیر» استفاده می‌شود.

ارزیابی کمی ریسک: ارزیابی کمی ریسک‌ها، احتمال وقوع پیامدهای موثر بر اهداف پروژه را مشخص می‌سازد. تکنیک‌هایی که در این مرحله معمول است عبارتند از: تجزیه و تحلیل حساسیت، تحلیل درخت تصمیم‌گیری، آنالیز حالات بالقوه خرابی، شبیه‌سازی مونت کارلو، که انتخاب هر کدام از روش‌ها بر حسب خصوصیت ریسک و یا حوزه ارزیابی می‌باشد. ارزیابی کمی همزمان با ارزیابی کیفی نیز قابل اجرا می‌باشد.

مدیریت ریسک در صندوق امداد ولایت

۱- مدیریت ریسک اعتباری: ریسک اعتباری زمانی ظهور می‌کند که وام‌گیرنده قادر به ایفای تعهد خود نباشد، این امر زیان اقتصادی را برای بانک به دنبال خواهد داشت. گذشته از زیان‌های مستقیم حسابداری، ریسک اعتباری در مجموعه ریسک‌های اقتصادی نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد. توجه به معیارهایی از قبیل هزینه فرصت، تجدید ارزیابی بازار، هزینه‌های معاملات و هزینه‌های مطالبات معوقه که بیشتر از هزینه‌های حسابداری هستند، در بررسی اقتصادی ریسک جای می‌گیرند، اتخاذ تصمیمی مناسب در زمینه سیاست قیمت‌گذاری مبتنی بر ریسک، ساختار مناسب وام‌دهی و احتیاط‌های لازم برای حفاظت از منافع وام‌دهندگان، باعث کاهش ریسک اعتباری می‌شود. در ابزار مشتقه، ریسک اعتباری، ریسک تسویه را نیز دربرمی‌گیرد. همچنین ریسک کشوری و ریسک دولت مرکزی نیز در مقوله ریسک اعتباری گنجانده می‌شوند. هیأت مدیره و مدیرعامل مسئول ایجاد نهادی برای کنترل ریسک اعتباری هستند. این نهاد باید معیارهای مربوط به کنترل ریسک، استانداردهای ریسک، بازدهی و سیاست‌ها و روش‌ها را تدوین و ارائه کند. توجه اصلی در تعیین محدوده ریسک‌ها باید از طریق الگوهای پرتفوی، الگوهای گروه‌بندی اعتباری و ضمانت‌های خاص صورت بگیرد.

۲- مدیریت ریسک بازار: هنگامی که درآمد یا سرمایه یک مؤسسه مالی یا توانایی آن در دستیابی به اهداف تجاری با تأثیر منفی تغییرات بازار روبه‌رو

ارتباط میان مدیریت ریسک و عملکرد در بخش بانکداری ... | عبدی و رستمی پویا

شود، ریسک بازار پدید می‌آید. این تغییرات می‌توانند شامل تغییرات در نرخ‌های بهره، نرخ‌های ارز، بهای سهام یا بهای کالا باشند. بانک‌ها از راه‌های مختلف با ریسک بازار مواجه می‌شوند. این ریسک ممکن است به صورت صریح در پرتفوی اوراق بهادار (مانند اوراق قرضه یا اوراق بهادار مبتنی بر دارایی‌ها) و یا در ابزارهای مختلف (مانند نرخ بهره ابزار مشتقه و نرخ ارز قرارداد سلف) که برای اهداف معاملاتی یا سرمایه‌گذاری به کار می‌روند وجود داشته باشد. در مقابل، در فعالیت‌های واسطه‌ای بانک که از ابزارهای موجود در بازار اولیه (به دلیل فقدان بازار ثانویه نقدی) استفاده می‌شود، ریسک نرخ بهره ناشی از متناسب نبودن سررسیدهای وام‌ها و سپرده‌ها به صورت ضمنی ظاهر می‌شود. ریسک بازار ممکن است ریسک دولت مرکزی را نیز دربرگیرد. زیرا توانایی دولت مرکزی در ایفاء تعهدات خارجی خود بازارهای مالی را با بیثباتی رو به رو می‌کند. این مورد در صندوق امداد ولایت موضوعیت ندارد.

۳- **مدیریت ریسک عملیاتی** ریسک عملیاتی در اثر وجود سیستم‌های نامناسب اطلاعاتی، نقص کنترل‌های داخلی، کلاهبرداری، سوانح غیرمترقبه و سایر مشکلات ناشی از زیان‌های غیرقابل پیش‌بینی به وجود می‌آید. زیان‌های ناشی از ریسک عملیاتی دربرگیرنده زیان‌های درآمد، همچنین زیان‌های ناشی از دریافت درآمدهای اضافی است. (برای مثال، اگر مشکل عملیاتی، مانع ورود بانک به فعالیت جدید تجاری شود که برای بانک سودآور است، ریسک عملیاتی به وجود می‌آید).

یک بانک اسلامی برای پرداخت نرخ بازده مناسب به دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری تحت فشار است، زیرا این نرخ باید به گونه‌ای باشد که انگیزه کافی برای سپرده‌گذاران جهت نگهداری سپرده‌هایشان در بانک‌ها ایجاد کند. حال اگر این نرخ بالاتر از نرخ قابل پرداخت به قراردادهای سرمایه‌گذاری باشد، بانک ممکن است از برخی از منافع خود برای حفظ منافع سهامداران چشم‌پوشد. کوتاهی و سهل‌انگاری در این زمینه ممکن است منجر به خروج سپرده‌ها از بانک شود که به دنبال خود موقعیت تجاری و

رقابتی بانک را با خطر رو به رو خواهد کرد. این ریسک، «ریسک تجاری» نامیده میشود. قراردادهای مضاربه و مباحه با ریسک عدم تقارن مواجه هستند. قرارداد مباحه در مقایسه با مضاربه از درجه ریسک پذیری کمتری برخوردار است، زیرا در قرارداد مباحه، نرخ مورد نظر از قبل بین بانک و مشتری برقرار شده است. قرارداد مباحه با ریسک بازرگانی نیز رو به رو است، زیرا بانکی که کالاها را به نفع مشتری خریداری میکند، ممکن است به دلیل تغییر شرایط مالی مشتری در پایان مدت قرارداد، با کالاهای غیرقابل فروش مواجه شود. یک مشکل جدی در قرارداد مضاربه برای بانک تأمین کننده وجوه به وجود می‌آید و آن زمانی است که هیچ ضمانتی برای بازگشت سریع وجوه به بانک وجود ندارد. به علاوه ریسک دریافت نکردن سود نیز قابل توجه است و این در اکثر موارد به قراردادهای کوچک بازرگانی مربوط می‌شود که خاص اکثر جوامع اسلامی است. در این زمینه با مشکل مخاطره اخلاقی نیز رو به رو می‌شویم، زیرا هنگامی که نظارت و کنترل اساسی در جریان اجرای طرح وجود نداشته باشد، مشتری ممکن است میزان بازده درآمدی را کمتر از آنچه که به وقوع پیوسته اعلام کند تا نرخ سود کمتری به بانک پردازد. برای سپرده گذار، ریسک اصلی، قصور بانک و سطح نامشخص سود پرداختی است. چنانچه مقررات بانکی مستحکمی وجود داشته باشد، ریسک قصور بانک به حداقل می‌رسد. ریسک‌های مربوط به سرمایه نمایانگر آن هستند که وجوه مربوطه در دارایی‌های مبتنی بر ریسک سرمایه گذاری شده‌اند. برخی از این دارایی‌ها نسبت به دیگری از ریسک بالاتری برخوردار هستند و در مخرج کسر کفایت سرمایه قرار می‌گیرند، در یک بانک اسلامی، دارایی‌هایی که از محل حساب‌های سرمایه گذاری سهام در سود تأمین شده‌اند، با ضریب ریسک ۵۰ درصدی در مخرج کسر محاسبه می‌شوند. برای سایر دارایی‌ها، از اوزان ریسک تعیین شده در بیانیه ۱۹۸۸ بال استفاده می‌شود. در صورت کسر کفایت سرمایه بانک‌های اسلامی، نیز دستورالعمل بیانیه ۱۹۸۸ بال مدنظر قرار می‌گیرد لیکن وضعیت PSIA (محدود و غیرمحدود) که در بانک‌های اسلامی ارائه می‌شوند، در صورت کسر مشخص نیست. مؤسسه AAOIFI پیشنهاد می‌کند PSIA با حداقل ۵ سال تاریخ سررسید جزو سرمایه درجه ۲ منظور شوند. ابزارهای تأمین مالی در بانکداری اسلامی به دو گروه

ارتباط میان مدیریت ریسک و عملکرد در بخش بانکداری ... | عبدی و رستمی پویا

Non-PLS, PLS تقسیم می‌شوند. معاملات مضاربه و مشارکت جزو گروه PLS و معاملات استصناع، اجاره، مرابحه و سلم جزو گروه Non-PLS هستند. معاملات گروه اول ریسک‌های بالایی را به بانک اسلامی تحمیل می‌کنند. در مضاربه، مشتری نه تنها مسئول پرداخت زیان نیست (مگر در صورت اثبات قصور)، بلکه در صورت از بین رفتن اصل سرمایه، ضرری متوجه او نمی‌شود. لذا ریسک اعتباری قابل توجهی را به بانک تحمیل می‌کند. عقد مشارکت گذشته از ریسک اعتباری، بانک را با مشکل مخاطره اخلاقی مواجه می‌کند. معاملات گروه دوم نیز اگر چه با ریسک کمتری همراه هستند، لیکن ریسک‌های خاصی را به دنبال دارند. در مرابحه بانک با ریسک بازار و ریسک کالا مواجه می‌شود. در عقد اجاره، چنانچه کالای مورد اجاره در طول مدت قرارداد و صدمه ببیند، بانک مسئول پرداخت زیان وارده است. در عقد استصناع، علاوه بر ریسک اعتباری، ریسک عملکرد نیز به بانک تحمیل می‌شود، زیرا بانک، واسطه میان مشتری و تولیدکننده است و قصور تولیدکننده در ایفای تعهداتش، بانک را با ضرر مواجه می‌کند. عقد سلم ریسک بازار را به بانک تحمیل می‌کند، زیرا ممکن است قیمت کالا در طول مدت قرارداد تغییر کند.

صندوق امداد ولایت برای مدیریت ریسک موارد زیر را مدنظر قرار می‌دهد:

الف - طراحی چارچوب مدیریت ریسک

ب - ایجاد سیستم ارزیابی ریسک‌ها

ج - راه اندازی فن آوری اطلاعات (IT)

د - افزایش شفافیت

گذشته از موارد ذکر شده مدیریت ریسک باید به صورت همه جانبه کلیه ریسک‌ها را کنترل کند، زیرا ریسک‌های مختلف ممکن است روی یکدیگر تأثیر منفی داشته باشند. چارچوب جدی بال فرهنگ مدیریت ریسک در بانک‌ها را ارتقا داده است.

تعیین میزان حداقل سرمایه در نظام بانکداری اسلامی به میزان ریسک پرتفوی وام‌ها و سرمایه‌گذاری‌های بانک مربوط می‌شود. اگر بخش عمده دارایی‌های بانک اسلامی شامل قراردادهای مضاربه و مشارکت باشد، میزان سرمایه بیشتری برای رویارویی با ریسک‌ها

ضروری است و در مقابل اگر میزان قراردادهای non-PLS بیشتر باشد سرمایه کمتری در بانک نگهداری می‌شود. همان‌طور که ذکر شد براساس کمیته بال ۲، ریسک‌های موجود در نسبت کفایت سرمایه عبارتند از ریسک اعتباری، ریسک بازار و ریسک عملیاتی، برای محاسبه ریسک اعتباری در بانک‌های اسلامی، در حال حاضر روش اول (روش استاندارد) مورد استفاده قرار می‌گیرد و براساس بال ۲ نیز همین روش برای این بانک‌ها اجرا خواهد شد، زیرا بانک‌های اسلامی معمولاً جزو گروه بانک‌های کوچک طبقه‌بندی شده و از اندازه و حجم اندکی از عملیات بانکی برخوردارند. براساس این روش رتبه‌بندی بانک‌های اسلامی از سوی مؤسسات رتبه‌بندی خارجی نظیر مودیز امکان‌پذیر خواهد بود. بنابراین پیشنهاد می‌شود بانک‌های اسلامی نسبت به ایجاد سیستم‌های کنترل داخلی اقدام کنند تا پس از اجرای مقررات بال ۲، توانایی انجام رتبه‌بندی براساس روش IRB را داشته باشند.

اصول مدیریت ریسک در سازمان

۱- **تغییر مشخصات بانکداری سنتی:** امروزه جنبه‌های مختلف بهره‌گیری از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی باعث شده است تا روش‌های ارتباطی متحول شده و مکاتبات و مراودات سنتی جای خود را به ابزارهای الکترونیکی بدهند. با معرفی بانکداری الکترونیک، مشخصات اساسی بانکداری سنتی به شرح زیر تغییر کرد:

- سرعت بی‌نظیر تغییر فناوری.
 - نوآوری محصول و خدمات به دلیل تغییر انتظارات مشتری.
 - طبیعت جهانی شبکه‌های باز.
 - ازدیاد تهدیدها و آسیب‌پذیری‌ها در شبکه‌های در دسترس عموم.
 - یکپارچگی کاربردهای بانکداری الکترونیک با سیستم‌های کامپیوتری سنتی.
 - افزایش وابستگی بانک‌ها به ارائه‌دهندگان خدمات شخص ثالث.
- افزایش سریع شعب بانک، استهلاک فیزیکی بناها و ساختمان‌های بانک، حجم بایگانی فیزیکی، قیمت تمام شده خدمات، هزینه‌های جاری و پرسنلی بانک‌ها، هزینه سرسام آور چاپ اسکناس، هزینه‌های حمل و نقل، اتلاف وقت و ده‌ها مورد دیگر از

ارتباط میان مدیریت ریسک و عملکرد در بخش بانکداری ... | عبدی و رستمی پویا

پیامدهای ناگوار بانکداری سنتی است.

۲- استقرار سیستم مدیریت ریسک در بانک: طراحی و پیاده‌سازی سیستم،

باعث کاهش زیان‌های بالقوه و بالفعل بانک در زمینه‌های مختلف می‌شود در نتیجه حاشیه امنی برای فعالیت در زمینه‌ها و بازارهای مختلف ایجاد می‌کند و ریسک فعالیت تحت کنترل قرار می‌گیرد و به میزان قابل توجهی کاهش می‌یابد.

استقرار سیستم جامع مدیریت ریسک، همچنین باعث افزایش کارایی فعالیت در زمینه‌های مختلف و در نتیجه افزایش نرخ بازدهی عملکرد بانک خواهد شد.

نتایج حاصل از انجام این تحقیق، اثرات مثبت چشمگیری بر روی عملکرد آتی بانک در زمینه‌های مختلف خواهد شد. برنامه راهبردی مدیریت ریسک بانک،

چشم‌انداز آتی بانک را برای فعالیت در زمینه‌های مختلف مالی مورد بررسی قرار می‌دهد و راهکارهای شفاف و کارآمدی را در راستای شناسایی و مدیریت

ریسک‌های اثرگذار بر فعالیت بانک ارائه خواهد کرد. ریسک اعتباری عبارت است از احتمال تعلیق، مشکوک‌الوصول یا لاوصول شدن بخشی از نهاد اعتباری

پولی به دلیل عوامل داخلی (نظیر ضعف مدیریت اعتباری، کنترل‌های داخلی، پیگیری و نظارت) یا عوامل خارجی (نظیر رکود اقتصادی، حران و...) ریسک

اعتباری به این دلیل در نهادهای پولی و اعتباری حائز اهمیت و حساسیت است که منابع به کار گرفته شده برای تخصیص، درحقیقت بدهی نهاد پولی به

سهامداران، مردم و بانک‌هاست که در صورت به جریان نیفتادن، هم توان اعتباردهی و هم قدرت تأدیه بدهی نهاد پولی را تضعیف می‌کند و به ویژه آنکه

در ترازنامه نهاد پولی، تسهیلات اعتباری، به عنوان مطالبات موجد و سپرده‌های اشخاص به عنوان دیون آتی تلقی می‌شوند. به این معنی که وصول مطالبات به

دفعات مختلف غیرممکن، ولی تأدیه و پرداخت دیون (سپرده‌ها) در هر مرحله الزامی است، در غیراین صورت نهاد پولی با ورشکستگی مواجه می‌شود. برنامه

عملیاتی ایجاد مدیریت ریسک بانک، ساختار نظام جامع مدیریت ریسک بانک، را با توجه به برنامه راهبردی مدیریت ریسک تعیین می‌کند و نوع عملکرد

و همچنین روابط درون و برون سازمانی را در راستای استقرار نظام جامع مدیریت ریسک مشخص می‌کند. ارائه گزارش مدیریت ریسک وضعیت بانک نیز، نمایی شفاف از وضعیت بانک را با توجه به ریسک‌های اثرگذار ارائه خواهد کرد.

۳- ریسک‌های اثرگذار در بانک‌ها: ریسک‌های اثرگذار بر فعالیت بانک مانند

ریسک تجاری، ریسک بازار، ریسک اعتباری، ریسک عملیاتی، ریسک حقوقی و ریسک قانونی شناسایی شده و ساختار سنجش، کنترل و مدیریت آنها طراحی شده است. در نتیجه ریسک فعالیت بانک در بازارهای مختلف و ضررهای احتمالی نیز به شدت کاهش خواهد یافت.

مدیریت و کنترل ریسک نامحسوس: مدیریت ریسک ناملموس، یک نوع جدید از

ریسک را معرفی می‌کند. ریسکی که احتمال وقوعش ۱۰۰ درصد است. ولی در سازمان‌ها به خاطر فقدان توانایی تشخیص، نادیده گرفته می‌شود. برای مثال ریسک دانش، زمانی رخ می‌دهد که دانش دارای ضعف و نقص به کار برده شود. ریسک روابط، زمانی رخ می‌دهد که همکاری‌ای، بی‌اثر و بی‌نتیجه اتفاق بیفتد. ریسک فرایند عملیاتی، زمانی رخ می‌دهد که عملیات بی‌ثمری اتفاق افتد. این ریسک‌ها به صورت مستقیم بهره‌وری دانش کارکنان را کاهش داده و باعث نزول مقرون به صرفه بودن از نظر اقتصادی، سودآوری، خدمات، کیفیت، شهرت، ارزش مارک و کیفیت درآمدها می‌شود. در واقع مدیریت ریسک ناملموس باعث می‌شود در مدیریت ریسک به واسطه شناسایی و کاهش ریسک‌هایی که عامل نزول بهره‌وری می‌باشند، ارزش‌های آنی و مستقیمی خلق شود. در نتیجه می‌توان مدیریت ریسک را یک وظیفه شامل فرایندها، روش‌ها و ابزار برای اداره ریسک در فعالیت‌های سازمانی دانست که یک محیط منضبط برای تصمیم‌گیری‌های پیش‌تازانه و غیرمنفعل در موارد زیر فراهم می‌آورد:

- ارزیابی پیوسته در مورد آنچه که ایجاد اشکال می‌کند.
- شناسایی ریسک‌های مهم در راستای برخورد با آنها.
- اجرای استراتژی‌های مناسب به منظور اداره نمودن آن ریسک‌ها.

ارتباط میان مدیریت ریسک و عملکرد در بخش بانکداری ... | عبدی و رستمی پویا

جلوگیری از انواع کلاهبرداری‌ها در دستگاه‌های خودپرداز و کارت خوان و اینترنت

پیدایش خدمات الکترونیکی، به موازات مزایایشان خطراتی را نیز به دنبال داشته‌اند که مهمترین آنها تهدیدات امنیتی بر علیه اطلاعات کاربران رایانه‌ای است. کلاهبرداری با ارسال یک فایل پیوست از طریق ایمیل و نصب نرم‌افزار مذکور برای رایانه، دسترسی به کلمه عبور و شماره رمز حساب بانکی امکان‌پذیر شده و به تبع آن دخل و تصرف در اموال حساب مذکور نیز امکان‌پذیر می‌شود. براساس گزارش پلیس فتا، ۷۳٪ حفره‌های امنیتی کشف شده در سال ۱۳۹۰ مربوط به سایت‌های دولتی بوده و این در حالی است که ۶۰٪ حفره‌های امنیتی در حوزه بانک‌ها و خدمات اینترنتی بانک‌های دولتی بوده است. در سال ۲۰۱۲ پلیس انگلیس اعلام کرد که تنها از طریق ویروس‌های کامپیوتری ۹ میلیون و ۵۰۰ هزار دلار از حساب‌های بانکی این کشور، سرقت شده است. از جمله ابزار سرقت‌های الکترونیکی می‌توان به موارد زیر اشاره نمود.

فیشینگ: این واژه برگرفته از fishing به معنی ماهیگیری است. ماهیگیر برای آنکه بتواند ماهی را صید کند، مجبور است طعمه‌ای را بر سر قلاب قرار دهد به نحوی که ماهی متوجه وجود قلاب نشود و به این ترتیب ماهی را فریب داده و آن را صید می‌کند. در atmها نیز با نصب قطعه‌هایی شبیه دستگاه خودپرداز بر روی دستگاه عملاً ذهن صاحب کارت را منحرف می‌کنند که عملیات وی با دستگاه مجاز صورت می‌گیرد. یکی از مهم‌ترین روش‌های کلاهبرداری اینترنتی فیشینگ است که با توجه به افزایش خریدهای اینترنتی و پرداخت وجه به صورت الکترونیکی رواج یافته است. در این روش کلاهبرداران اقدام به راه‌اندازی سایت‌های مشابه سایت‌های اصلی کرده و فرد پس از این که قصد واریز پولی را دارد از طریق سایت جعلی تمام اطلاعات را از جمله رمز دوم در اختیار کلاهبرداران پنهان قرار می‌گیرد. امروزه صدها سایت فیشینگ در کشور فعال است تا اردیبهشت سال ۱۳۹۱، ۸٪ کلاهبرداری‌های اینترنتی را به خود اختصاص داده است. البته فیشینگ مشکلاتی از جمله جعل اسناد و استفاده از کارت‌های اعتباری را هم به همراه دارد.

اسکیمینگ و فراد

فرآیند کپی کردن اطلاعات نوار مغناطیسی کارت اعتباری مشتری از طریق کشیدن کارت از میان کارت خوان خودپرداز و استفاده از اطلاعات جهت ساخت کارت تقلبی توسط فرد شاید می‌باشد. به همین منظور و به جهت جلوگیری از این نوع سرقت اطلاعات، ابزاری توسط شرکت‌های سازنده خودپرداز به نام آنتی اسکیمینگ (در خودپردازهای مدل WINCORE) و آنتی فراد (در خودپردازهای مدل NCR و GRG) تهیه شده است که در قسمت درپچه ورودی کارت خوان نصب، و مانع خواندن اطلاعات کارت قبلی توسط کارت نفر بعد می‌گردد.

shoulder surfing: دزدیدن کلمه عبور دارنده کارت به هنگام استفاده از دستگاه خودپرداز و یا پایانه فروش از طریق نگاه زیرچشمی از بالای کاربر در حین ورود کاراکترها را شامل می‌شود. یکی از عادت‌های زشت افراد هنگام خرید از طریق دستگاه‌های کارت خوان (pos)، در اختیار گذاشتن رمز کارت به فروشنده و یا اعلام رمز با صدای بلند می‌باشد. غافل از اینکه سارقان در کمین‌اند. سارق می‌تواند انسان، دوربین و ضبط صوت باشد. مراحل انجام سرقت بسیار ساده است. امروزه با خرید یک دستگاه صدور کارت آنتی و نصب یک دوربین به قطع ۳ سانتی‌متر در مسیر دید کارت‌خوان، و از همه مهم‌تر حسن اعتماد مشتری، به راحتی در مدت چند ساعت اقدام به تخلیه موجودی مشتری می‌نماید. در حال حاضر پیگیری مشخصات ورد پایی از سارق بیشترین وقت دوایر انفورماتیک در کلیه بانک‌های دولتی و خصوصی را به خود اختصاص داده است. یکی دیگر از روش‌های سرقت اطلاعات، با مراجعه افراد شاید به شعب بانک و رصد مشتریانی است که قصد نقد کردن چک را دارند، با پیدا کردن فرد مورد نظر پیشنهاد دریافت چک و پرداخت وجه آن را می‌کنند. این افراد با اقدام به دستکاری چک و تغییر مبلغ آن چک را با مبلغ بالاتری نقد می‌کنند. راهکار ارایه شده توسط صندوق امداد ولایت، استفاده از دستگاه‌های otp می‌باشد. این دستگاه با استفاده از رمز یک بار مصرف و اینترنت علاوه بر قابلیت‌های فراوان دیگر از جمله: صورتحساب، موجودی، انتقال وجه، پرداخت اقساط و قبوض و...، پیگیری چک‌ها و تعیین مبلغ چک نیز را داراست. و کاربر با خیال راحت می‌تواند نسبت به

ارتباط میان مدیریت ریسک و عملکرد در بخش بانکداری ... | عبدی و رستمی پویا

صدور چک اقدام نماید. در این خصوص صندوق امداد ولایت طی اطلاعیه‌ای در مورد شیوه جدید کلاهبرداری به مشتریان بانک‌ها هشدار داد.

نتیجه‌گیری

جایگاه مدیریت ریسک در صندوق امداد ولایت با توجه به این که ایجاد ساختار مدیریت ریسک در بانک‌ها موضوعی نوپاست. با این حال در سال اخیر این امر رشدی قابل قبول داشته است. به نظر می‌رسد به دلایل مختلف توجه دست‌اندرکاران به موضوع ریسک و ریسک‌پذیری و نیز تصمیمات مبتنی بر ریسک و در نتیجه مدیریت آن فزونی یافته است و شاید این امر یکی از علل توسعه نسبی مدیریت ریسک در بانک‌ها باشد. در این بین نقش بانک مرکزی ج.ا. ایران و نیز مدیران ریسک در پیشبرد و توسعه فرهنگ مدیریت ریسک انکارناپذیر است و انتظار می‌رود که فعالان مزبور بیش از پیش در این زمینه همکاری و تشریک مساعی داشته باشند. ریسک یا عدم اطمینان در معنای عام اشاره‌ای به رسیدن به نتیجه‌ای متفاوت با مفهوم مورد انتظار دارد. ریسک در هر حیطه‌ای قابلیت مطرح شدن دارد و یکی از این حیطه‌ها بانک و فعالیت‌های بانکداری است. دلایل وجود ریسک در بانک‌ها را با توجه به نوع کارکرد آن می‌توان توجیه کرد چرا که بانک‌ها از یک طرف سرمایه مردم را جمع‌آوری می‌کنند و از طرف دیگر با استفاده از این سرمایه‌ها کار بانکی انجام می‌دهند. کمیته بال اصولی مربوط به مدیریت ریسک در بانک‌ها را شناسایی کرده که می‌تواند برای نهادهای بانکی سودمند باشد. پذیرش استانداردهای کارآمد شناسایی مشتری بخش مهمی از عملکرد مدیریت بانک‌ها خصوصاً صندوق امداد ولایت است. بانک‌هایی که برنامه‌های ضعیفی در زمینه مدیریت ریسک شناسایی مشتری هستند ممکن است در معرض ریسک‌های مهمی چون ریسک حقوقی و شهرت قرار گیرند از این‌رو شناسایی مشتری به سلامت ایمنی و کل یک بانک کمک می‌کند. این امر در صندوق امداد ولایت به دلیل ساختار خاص آن به خوبی رعایت شده است. گواهی دیجیتالی همان شناسنامه‌ای است که هویت واقعی را به صورت مجازی و برای کسب و کار الکترونیک تعیین می‌کند و شاه کلید تجارت آنلاین و لحظه‌ای به شمار می‌رود. امکان رمزنگاری و محرمانه‌سازی

اطلاعات از دیگر قابلیت‌های گواهی دیجیتالی است. ایران از سه‌شنبه ۲۱ آذر ۱۳۹۲ به جمع ۱۰ کشور پیشرفته دارای گواهی دیجیتالی جهان پیوست. کاربرد گواهی دیجیتالی در حقیقت، استفاده از امضای دیجیتالی و رمزنگاری اطلاعات است. رمز یک بار مصرف یا OTP – One Time Password یک جایگزین برای رمز دوم می‌باشد. رمز یکبار مصرف برای ایمن‌سازی دسترسی کاربران به سیستم‌های الکترونیکی ارائه شده که در آن از قابلیت‌های رمزنگاری برای تولید رمز تصادفی یک بار مصرف استفاده می‌شود. برای اینکه کاربران استفاده‌کننده از خدمات بانکداری اینترنتی امکان جابجایی مبالغ بالاتر و ایمن را داشته باشند باید از دستگاه تولید رمز یکبار مصرف استفاده نمایند. در صندوق امداد ولایت دستگاهی است که صدور رمز یک بار مصرف می‌کند و با استفاده از آن می‌توان به عملیات حساب دست یافت و گزینه‌های مختلف انجام داد. ورودی‌های یو اس بی، قطعه‌ای است شبیه به مبدل کیبورد که مابین رایانه و صفحه کلید قرار گرفته و هر آنچه توسط کاربر تایپ شود در یک فایل متنی ذخیره می‌کند و همانند یک حافظه usb می‌توان مشاهده نمود. (در بانک‌ها جهت رمزگذاری هنگام صدور رمز بر روی چک‌های بین بانکی از این قفل‌های سخت‌افزاری استفاده می‌شود). توکن امنیتی یا نشانه امنیتی سخت‌افزاری کوچک است که برای ورود کاربر یک سرویس رایانه‌ای به سامانه به کار می‌رود. به عبارت دیگر، این دستگاه یک دستگاه فیزیکی است که در اختیار کاربران مجاز قرار می‌گیرد تا به راحتی بتوانند برای استفاده از یک سیستم کامپیوتری هویت آن‌ها تشخیص داده شود. توکن امنیتی برای اثبات هویت فرد به صورت الکترونیکی استفاده می‌شود. (به عنوان مثال نحوه دسترسی به حساب بانکی از راه دور). از توکن به جای رمز عبور معمولی برای احراز هویت مشتری که خواهان ورود به سیستم است، بهره می‌برند. به عبارت دیگر به عنوان یک کلید الکترونیکی برای دسترسی به کلیه خدمات اینترنتی در سایت صندوق امداد ولایت می‌شود استفاده کرد. لازم به ذکر است که در حال حاضر به جای استفاده از دستگاه token، از کارت token با همان قابلیت هم استفاده می‌شود. واژه بیومتریک به طیف وسیعی از فناوری‌هایی اطلاق می‌شود که هویت افراد را به کمک اندازه‌گیری و تحلیل خصوصیات انسانی شناسایی می‌کنند. در یک تعریف عمومی بیومتریک را علم و

ارتباط میان مدیریت ریسک و عملکرد در بخش بانکداری ... | عبدی و رستمی پویا
فناوری اندازه گیری و تحلیل آماری داده‌های بیولوژیکی معرفی کرده‌اند. انواع کارت‌های شناسایی، تایید و نمونه امضاء، اسکن اثر انگشت، یا همان کارت می‌تواند در محیط‌های متفاوت مورد استفاده قرار گیرد. تشخیص صدا برای سیستم تلفن، اثر انگشت برای کار با کامپیوتر یا ATM و یک PIN برای خرید و فروش.

پیشنهادهای

نظارت و مدیریت بر کانال‌های توزیع و هماهنگی بین عرضه و تقاضای خدمات بانکی و تاکید بر توسعه کانال‌های توزیع ارزان قیمت از سوی نظام‌های پرداخت بانک مرکزی.

- ایجاد گروه مدیریت ریسک یا واحدی تحت عنوان مدیریت ریسک جهت شناسایی انواع ریسک‌ها و بخصوص ریسک‌های عملیاتی بانکداری الکترونیکی.

- ازنگری مفاد قراردادها توسط کمیته‌های کارشناسی و همچنین نظارت بر حسن اجرا، بنحوی که موارد مربوط به ریسک عملیاتی در آنها پیش‌بینی و پوشش داده شوند، و یا بانک راساً ریسک عملیاتی این سیستم‌ها را متقبل شود.

- استفاده از ابزارهای حمایتی بیمه به منظور کاهش ریسک عملیاتی.

- ارتقاء فناوری کارت‌های بانکی اعم از کارت‌های دارای تراشه، و یا استفاده از فناوری احراز هویت.

- استقرار ماژول‌ها و یا افزایش توان در سکوها نرم‌افزاری و سخت‌افزاری در سیستم بانکداری متمرکز به منظور انجام Auditing و WFM و همچنین ساز و کارهای فنی و مکانیزه رفع مغایرت‌ها در کوتاه‌ترین زمان ممکن و قبل از ارائه تراز نهایی روزانه.

- تعامل و توافق واحدهای مدیریت ریسک اعضای گروه شتاب و همچنین گروه کارشناسی اداره شتاب بانک مرکزی به منظور مدیریت ریسک عملیاتی در انتقال دیجیتالی وجوه از طریق دستگاه‌های POS و Pinpad شعب به منظور حداقل سازی ضرر و زیان ناشی از آن.

فهرست منابع

- ابراهیمی، منصور. ۱۳۹۹. مدیریت ریسک با استفاده از کارت امتیازی متوازن. تهران. دانشگاه علم و صنعت تهران.
- آذربایجانی، کریم. ۱۳۹۹. جستجوی بهترین معیار عملکرد مالی. تهران. انتشارات حسابرس.
- آزنگ، احمد. ۱۳۹۸. بررسی نقش حسابرسان داخلی در مدیریت ریسک. اصفهان. نشر نظر.
- بابایی، محمدعلی. ۱۴۰۱. مدیریت ریسک، رویکردی نوین برای ارتقای اثربخشی سازمان‌ها. تهران. انتشارات تدبیر.
- بنی‌مهد، بهمن. ۱۴۰۰. توان رقابتی محصول و هزینه حقوق صاحبان سهام. تهران. نشر پژوهش‌های حسابداری.
- حاج باقری، منصور. ۱۳۹۹. بررسی وضعیت مدیریت ریسک در صنعت ساخت کشور. تهران. نشر مدیریت پروژه.
- خدادی، ولی. ۱۳۹۹. اثر تعدیل‌کننده عدم اطمینان محیطی بر رابطه بین مدیریت سود و عدم تقارن اطلاعاتی. تهران. نشر بهینه‌پرداز.
- خواجوی، شکرآ... ۱۳۹۷. بررسی تعامل بین مالکیت مدیریتی و عملکرد شرکت با استفاده از سیستم معادلات همزمان (شواهدی از بورس اوراق بهادار تهران). تهران. مجله مطالعات تجربی حسابداری مالی. ۳۴ (۲): ۶۸-۷۶.
- دری، بهروز. ۱۳۸۹. تعیین استراتژی پاسخ به ریسک در مدیریت ریسک به وسیله تکنیک ANP (مطالعه موردی: پروژه توسعه میدان نفتی آزادگان شمالی)، تهران. مجله مدیریت صنعتی. ۲۳ (۴): ۱۸-۴۶.
- زالی، اعظم. ۱۳۹۶. تأثیر پیچیدگی سازمانی بر رفتار پیش‌بینی سود. تهران. مجله تحقیقات حسابداری و حسابرسی، انجمن حسابداری ایران. ۱۳ (۳): ۲۵-۴۱.
- Andersen, T.J. (2016). *Global Derivatives: A Strategic Risk Management Perspective*. Pearson Education, Harlow.
- Beasley, M. S., Clune, R., & Hermanson, D. R. (2015). Enterprise risk management: An empirical analysis of factors associated with the extent of implementation. *Journal of accounting and public policy*, 24 (6), 521-531.
- Beasley, M., Pagach, D., & Warr, D. (2018). Information conveyed in hiring announcements of senior executives overseeing enterprise-wide risk management processes. *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, 23 (3), 311-332.
- Bhimani, A. (2019). Risk management, corporate governance and management accounting: Emerging interdependencies. *Management Accounting Research*, 20 (1): 2-5.
- Chapman, C. & Ward, S. (2013). "Project Risk Management: Processes", *Techniques and Insights*, Wiley, Hoboken.
- Cohen, J. & Krishnamoorthy, G. & Wright, A. (2014). "The corporate governance mosaic and financial reporting quality". *Journal of Accounting Literature*, 23: 87-152.
- Edmonds, Christopher T., Edmonds, Jennifer E., Leece, Ryan D., Vermeer, Thomas E. (2015), "Do risk management activities impact earnings volatility?", *Research in Accounting Regulation*. 27, 66-72.

